

НАПРЯМИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Ю. В. Дубей, к. е. н., викладач, ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
yuliya.dubey@gmail.com*

Розроблено концепцію управління оборотними активами на основі переходу фінансового капіталу в оборотний капітал і, навпаки, при зміні економічної кон'юнктури підприємства. Для реалізації концепції розроблена методика системного планування, обліку та контролінгу, в рамках якої запропоновано умови і критерії для обґрунтування і вибору методу нормування оборотних коштів. Розроблено критерій вибору методу нормування оборотних коштів для обґрунтування послідовності переходу фінансового капіталу в оборотний капітал. Як критерій прийнята рентабельність продажів: на низькорентабельних підприємствах рекомендується метод прямого рахунку за всіма елементами оборотних коштів; на підприємствах із середньою рентабельністю диференціюються елементи оборотних коштів від обсягу виробництва; на високорентабельних підприємствах рекомендується лінійне зростання оборотних коштів з ростом обсягів виробництва.

Ключові слова: оборотні активи, оборотний капітал, рівень управління, операційний цикл, фінансовий цикл, методи нормування, облікова політика, трансформація.

Постановка проблеми. За останні роки на промислових підприємствах України склалася прогресивна система управління господарсько-економічною діяльністю, яка заснована не тільки на чіткій методології, що відпрацьована багатьма поколіннями вчених-економістів та практичному досвіді фінансових менеджерів, а й на широкому використанні сучасних інформаційних технологій. Багато в чому також сприяла діяльність українських економічних вузів і економічних факультетів університетів, співпраця із західними партнерами, вивчення багатого досвіду та набуття його від успішних компаній світового рівня (навчання персоналу, консалтингових фірм) і т. п. Разом з тим однією з основних економічних проблем багатьох промислових підприємств досі виступає дефіцит оборотних коштів. До того ж експертні оцінки консультантів і фахівців промислових об'єднань і підприємств свідчать про те, що нестача оборотних коштів є також одним з основних обмежень розвитку виробництва.

Одна з причин дефіциту оборотних коштів – неефективна система управління оборотними активами підприємства. Отже, важливим завданням управління підприємством і його оборотними коштами, зокрема,

є прогноз перспектив розвитку підприємства.

Ключовим моментом при визначенні стратегії розвитку підприємства виступає встановлення параметрів його розвитку, тобто основних економічних параметрів діяльності. Часто менеджери підприємств визначають стратегію розвитку в якісних характеристиках, що не є чіткими цільовими установками, це лише ускладнює аналіз отриманих результатів та їх контроль.

Таким чином, щоб об'єктивно оцінити прогнози, проекти і плани розвитку виробництва і сформулювати цільові установки й підходити до прийняття рішень в однозначних інтерпретованих термінах, підприємствам необхідні такі методи і моделі, у яких у ролі основних параметрів виступають характеристики фінансово-економічного стану. Саме тому в статті розглядаються методи, які можуть служити інструментами розвитку управління оборотними коштами підприємства.

Оцінка потреби в коштах, що забезпечує оптимальний рівень поточних активів на стадії формування бюджету підприємства є основою ефективного вирішення питання щодо схеми фінансування операційної діяльності підприємства і відповідно основою

організації безперебійного виробничого процесу, що має забезпечити фінансове благополуччя промислового підприємства [4].

Для зростання ефективності виробництва і підвищення стійкості підприємства не менш важливе значення має моніторинг стану його оборотних коштів при стабільних зовнішніх і внутрішніх умовах виробничо-господарської діяльності та визначення нових або коригування діючих нормативів оборотних коштів при зміні цих умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти теорії і практики управління оборотними коштами серед загальних проблем економічної теорії, економіки та фінансів підприємства розглядали такі вчені: А. В. Череп [2], Г. О. Партин [3], А. І. Ясинська [4] та ін. Акцент на підвищення ефективності управління оборотними коштами підприємств робили К. А. Колодяжна [5], П. В. Круш [6], Л. В. Пельтек [7], А. М. Римарчук [8], Н. М. Філатова [9] та інші.

На цей час методичні положення та офіційні документи з нормування оборотних коштів не достатньо детально розроблені, не повністю відповідають рівню розвитку економіки і сучасним інформаційним технологіям та автоматизації систем управління. При управлінні оборотними коштами промислового підприємства контролюються такі показники, як обсяг виробництва та реалізації, структура оборотних коштів, відповідність фактичного рівня мінімальному рівню потреби підприємства в оборотних коштах, показники економічної ефективності використання оборотних коштів підприємства.

Оптимізація структури оборотних коштів і формування системи управління оборотним капіталом досить широка тема. Оптимізувати потрібно всі складові оборотних активів і короткострокових зобов'язань, оскільки чистий оборотний капітал дорівнює сумі оборотних активів за мінусом короткострокових зобов'язань. Оскільки нормативні методи управління є найбільш економічними, однак не отримали належного розвитку в системі менеджменту промислових підприємств, завдання розвитку розрахунку обґрунтованих норм та нормативів для визначення розміру оборотних коштів підприємства і відповідно підвищення ефек-

тивності управління ними є актуальним.

Постановка завдання. Метою статті є розробка теоретичних основ і практичних рекомендацій щодо використання економічних методів управління оборотними активами на промислових підприємствах, що мають різну рентабельність і коливання попиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оборотні кошти мають важливе значення в складі ресурсів промислових підприємств, оскільки від їх раціонального використання багато в чому залежить ефективність виробництва і фінансова стійкість підприємств.

Оборотні кошти промислових підприємств є вартість у грошовій формі, яка на відміну від існуючих визначень включає не тільки грошові кошти, а й додаткову вартість, авансовану в оборотні виробничі фонди й фонди обігу для забезпечення безперервного і стійкого їх кругообігу та необхідну для функціонування промислових підприємств і здійснення ними виробничої або іншої діяльності.

Автор статті виділяє цілий ряд організаційно-економічних проблем раціонального використання оборотних коштів, з якими стикаються виробники промислової продукції у ході своєї діяльності (рис. 1). При цьому під раціональним слід розуміти використання оборотних коштів у мінімальному, але достатньому для ефективного управління виробництвом обсязі.

На думку автора існує багато проблем раціонального використання оборотних коштів. Найбільш гострими вважаються такі: відсутність у багатьох промислових підприємств адекватної ринковим умовам системи планування забезпеченості виробничої діяльності основними елементами оборотних коштів, нераціональна структура оборотних коштів, високий рівень податків і ставок банківського кредиту, відсутність ефективної політики управління елементами обігових коштів, низький рівень забезпеченості якісними обіговими коштами, диспаритет цін на вітчизняну продукцію у порівнянні з імпортною, вдосконалення діючих і пошук нових джерел формування і поповнення оборотних коштів, а також недостатній рівень підтримки з боку держави.

Рис. 1. Організаційно-економічні проблеми раціонального використання оборотних коштів

Особливості промислового виробництва позначаються і на структурі оборотних коштів підприємств галузі. Саме з цим пов'язане переважання виробничих оборотних фондів у загальній структурі оборотних коштів промислових підприємств Дніпропетровської області: 60–65 %.

Структура оборотних коштів на промислових підприємствах з різною спеціалізацією значно відрізняється (табл. 1).

Проведені дослідження в галузі забезпеченості виробників промислової продукції обіговими коштами показують, що в цілому підприємства Дніпропетровської області не мають у своєму розпорядженні достатнього обсягу оборотних коштів, необхідного для

ефективного ведення виробничої та збутової діяльності. Це призводить до того, що в джерелах формування оборотних фондів усе найчастіше велике значення надається довгостроковим кредитам і позикам.

На погляд автора статті, розробка досконалого механізму управління оборотними коштами промислового підприємства та ефективне використання його на практиці є вкрай актуальною проблемою в даний час, оскільки ефективне формування і регулювання оборотних коштів сприяє підтримці оптимального рівня ліквідності, забезпечує оперативність виробничого і фінансового циклів діяльності, тобто гарантує досить високу платоспроможність і фінансову стій-

кість промислових підприємств.

При організації процесу управління оборотними коштами велика увага повинна приділятися управлінню виробничими запасами, оскільки від раціонального їх використання багато в чому буде залежати ефек-

тивність виробничої діяльності промислових підприємств [7].

Базовий статичний стан системи управління оборотними активами поданий на рис. 2.

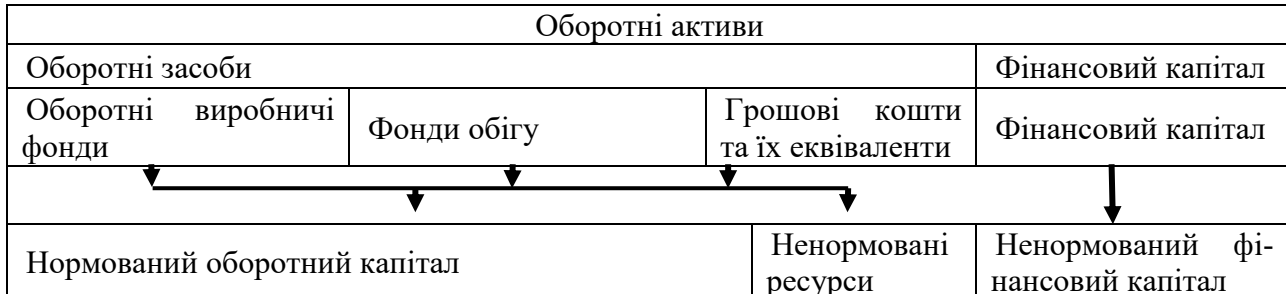

Рис. 2. Базовий статичний стан системи управління оборотними активами

На першому етапі в період створення промислового підприємства у нього немає оборотного капіталу та фондів, а є тільки грошові кошти у вигляді інвестицій, за рахунок яких можна створити оборотні фонди.

У базовому статичному стані оборотні активи складаються з оборотних коштів і фінансового капіталу. Структура оборотних коштів містить оборотні виробничі фонди (виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів), фонди обігу (готова продукція, товари відвантажені), грошові кошти та їх еквіваленти (кошти і дебіторська заборгованість).

Оборотні кошти включають елементи, які використовуються або потенційно, або можуть використовуватися для виробництва і реалізації промислової продукції.

Якщо оборотних фондів і фондів обігу створено більше, ніж необхідно, то частина їх (тобто лишок) розглядається як ресурси підприємства. Ресурси – це оборотні активи, які постійно або тимчасово не використовуються (у плановому періоді) та являють собою надлишок запасів матеріалів, сировини, готової продукції на складі та ін. [2].

В умовах сучасної конкуренції ресурси стають зайвим навантаженням для підприємства, тому необхідно керувати цією частиною оборотних активів. Будь-яке промислове підприємство повинно виявляти і звільнятися від частини оборотних активів, які не дають доходу (лежать без діла) і які не планується використовувати в плановому періоді. Ресурси доцільно трансформувати в

фінансовий капітал. Фінансовий капітал – це фінансові інструменти у вигляді акцій, облигацій та інших цінних паперів, які приносять прибуток підприємству. Система управління оборотними активами, спрямована на звільнення від ресурсів, подана на рис. 3.

На підприємстві можливий перехід оборотних активів від структури трьох (оборотний капітал, ресурси, фінансовий капітал) до структури двох інтегральних елементів (оборотний капітал, фінансовий капітал) за допомогою системного планування оборотних коштів.

Завдання трансформації оборотних коштів реалізується поетапно. Для здійснення першого етапу пропонується визначити нормативну величину оборотних коштів за всіма елементами прямим рахунком. Це дозволить у плановому порядку довести оборотні кошти до нормативної величини. На другому етапі повинна забезпечуватися повна трансформація залишку ресурсів у фінансовий капітал. Використання системи матеріального стимулювання здійснюється за рахунок зниження величини й оптимізації структури оборотних коштів порівняно з нормативною величиною. На третьому етапі використовується модель вільного перетікання тимчасового надлишку оборотних коштів, що виникає через можливе зниження попиту на продукцію, у фінансовий капітал.

Описана вище модель передбачає можливість руху оборотного капіталу у фінансовий капітал і назад. При зростанні об-

сягу продажів і збільшення потреби в оборотному капіталі ця потреба повинна задовольнятися за рахунок зворотного переті-

кання фінансового капіталу в оборотний капітал.

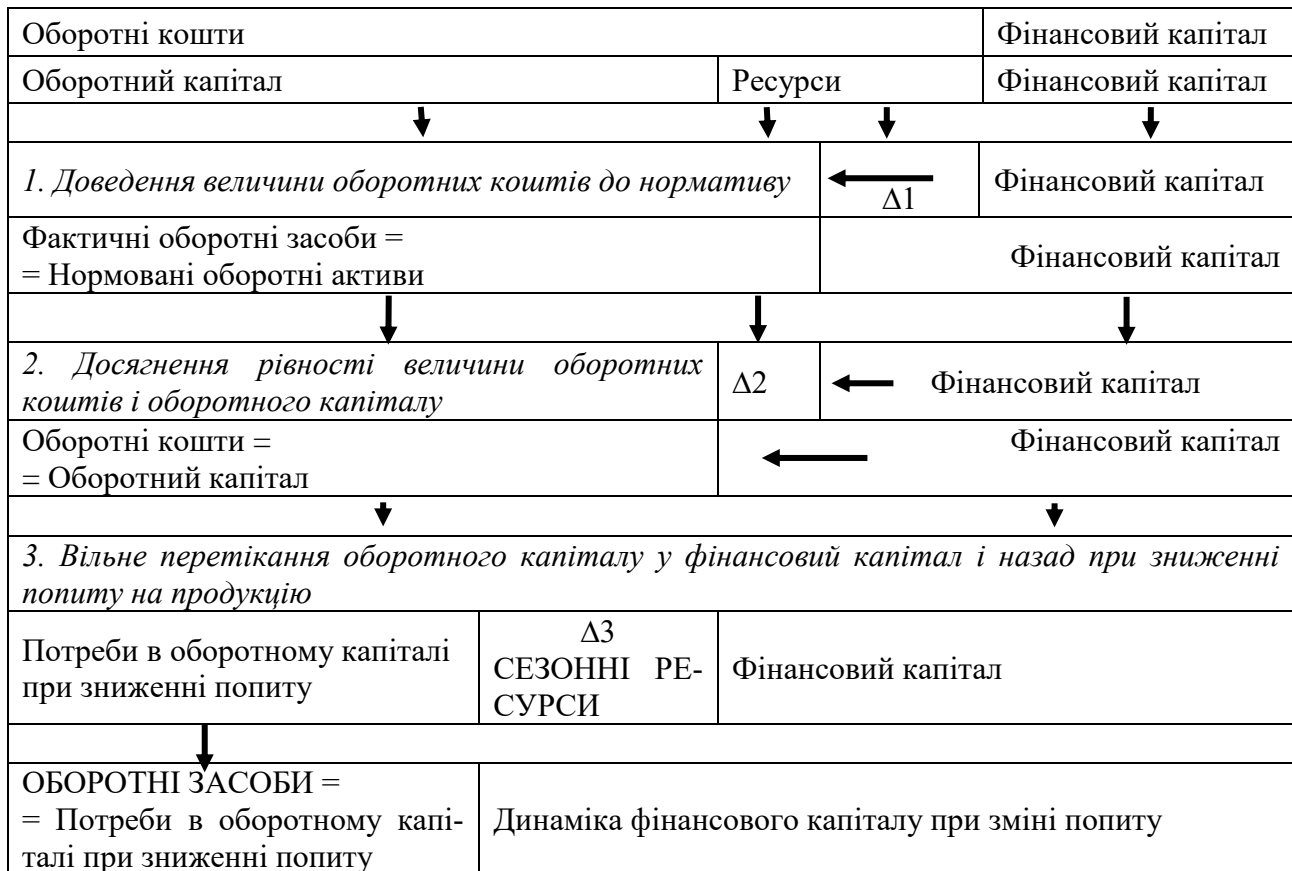

Рис. 2. Динамічний стан системи управління оборотними активами

Δ1 і Δ2 – ресурси в складі оборотних коштів, що трансформуються у фінансовий капітал на першій та другій стадіях упровадження концепції управління відповідно; Δ3 – сезонні ресурси, тимчасовий надлишок оборотних коштів, що виникає через зниження попиту на продукцію

Для планування величини оборотних коштів має бути критерій вибору методу їх нормування. При виборі методів досліджено кореляційно-регресивний зв'язок між оборотними активами і групою показників. Як аргумент виступає величина оборотних активів, за змінну величину прийнято: рентабельність продажів, фондівіддача, фондоозброєність праці, продуктивність праці й технічна озброєність праці [1].

Автором статті встановлено, що існує найбільший зв'язок між величиною оборотних активів і рентабельністю продажів. Чим менше рентабельність, тим точніше повинен бути розрахунок нормативу оборотних коштів.

На низькорентабельних промислових підприємствах доцільно встановлювати метод прямого рахунку (нормативний), що дозволяє визначити величину за всіма еле-

ментами оборотних коштів з метою виявлення резервів, оскільки підприємство не має можливості матеріально стимулювати виконавців.

На промислових підприємствах із середньою рентабельністю вибирається коефіцієнтний метод нормування. В цьому випадку необхідно інтегрувати елементи оборотних коштів у дві групи. Перша група повинна включати постійні за величиною елементи, друга – елементи оборотних коштів, потреба в яких безпосередньо залежить від зміни обсягів виробництва.

Це обумовлено тим, що диференційоване виявлення ресурсів оборотних коштів стає недоцільним, а розмір матеріального стимулювання виконавців, обумовлений ефектом масштабу виробництва, не буде залежати від скорочення потреби в оборотних коштах. Коригувати нормативну вели-

чину оборотних коштів виконавці будуть тільки за елементами, що залежать від зміни обсягу виробництва.

На високорентабельних промислових підприємствах нормативну потребу оборотних коштів раціонально визначати аналітичним методом. Для виконавців вона лінійно пропорційна зростанню обсягу реалізації. Це обумовлюється двома факторами. По-перше, повинен бути запущений механізм перетікання тимчасового надлишку оборотних коштів, що виникає через можливе зниження попиту на продукцію в фінансовий капітал. По-друге, резерви підприємства виявляються практично вичерпаними і стає доцільним матеріально стимулювати виконавців при скороченні потреби в оборотних коштах, обумовленої ефектом масштабу виробництва.

Величина рентабельності продажів може знижуватися через незалежні від підприємства причини, тобто за рахунок інфляції. Компенсація інфляційного знецінення оборотного капіталу може здійснюватися за рахунок власних коштів (чистого прибутку) і за рахунок позикових коштів у міру продажу продукції. При цьому прибуток, спрямований на компенсацію інфляції від знецінення капіталу, зменшує номінальне значення коефіцієнта рентабельності продажів як приховано, так і явно. Інфляційне знецінення за рахунок власних коштів (прибутку) знижує показник рентабельності приховано, а за рахунок позикових коштів – явно, оскільки плата за користування кредитами призводить до зростання витрат за рахунок віднесення відсотків за кредитами на собівартість. При цьому необхідно здійснювати номінальний і реальний розрахунок величини рентабельності продажів з урахуванням елімінування інфляції. Облік інфляції дозволить заповнювати авансовану вартість у виробничий кругообіг в повному обсязі й не викличе нестачу обігових коштів на підприємстві.

Облік оборотних коштів передбачає використання диференційованої облікової політики підприємства на етапах реалізації системи управління оборотними активами. Для підприємств збиткових і низькорентабельних доцільно вести облік методом ЛПФО, тобто за останньою вартістю факторів

виробництва. Для підприємств, що досягли середнього рівня рентабельності, доцільно вести облік за середньозваженими цінами факторів виробництва. Для підприємств з рентабельністю понад 20% пропонується вести облік методом ФІФО, тобто за першою вартістю факторів виробництва. Диференційована облікова політика в управлінні оборотними активами дозволить: використовувати адміністративні та економічні важелі при стимулюванні виконавців, зменшити потребу в кредитах банку і знизити запаси.

При раціональному управлінні оборотними активами відбувається перетікання оборотного капіталу у фінансовий і назад, збільшується прибуток підприємства, частина якого виступає джерелом стимулювання працівників, задіяних в управлінні оборотними активами підприємства.

Система матеріального стимулювання за підвищення рівня використання оборотних коштів поєднує моральне і матеріальне заохочення. На всіх етапах упровадження системи управління оборотним капіталом преміювання необхідно використовувати за умови виконання планових завдань рівня управління оборотними коштами [6]. Розмір фонду (величину) преміювання може бути визначений за формулою:

$$\Delta\Phi\Pi = \Pi\epsilon \times \Pi \times k, \text{ грн.},$$

де $\Pi\epsilon$ – питома вага фонду споживання у чистому прибутку; Π – додатковий чистий прибуток (від раціонального управління оборотними активами), який направляють на формування фонду споживання; k – підвищувальний коефіцієнт, що враховує важливість оптимізації оборотних активів, рекомендується в межах 1,2.

Розмір коштів, що спрямовуються на преміювання, регулюється керівництвом підприємства, виходячи з фінансово-економічної ситуації.

Висновки. Наявність у промислового підприємства достатніх оборотних коштів оптимальної структури – необхідна передумова для його нормального функціонування та фінансової стійкості в умовах ринкової економіки. В умовах конкуренції ресурси стають зайвим навантаженням для підпри-

емства, тому розроблено методіку системного планування, обліку та контролінгу оборотних коштів, що дозволяє звільнитися від частини оборотних активів, що являють собою ресурси. При реалізації методіки оборотні активи повинні перетворитися на два інтегральних елементи: оборотний і фінансовий капітали. Це забезпечує зростання їх вартості та ринкової вартості підприємства як об'єкта бізнесу, процес адаптації до змін економічної кон'юнктури, підвищення ефективності управління. Рекомендації щодо вибору облікової політики дозволяють впливати на динаміку виробничих запасів, використовуючи адміністративний вплив на низькорентабельних підприємствах з поступовим переходом на економічний вплив у міру розвитку бази для матеріального стимулювання.

Література

1. Зянько В. В. Шляхи підвищення ефективності управління оборотними коштами підприємств / В. В. Зянько, Н. М. Філатова // Економічний простір. – 2012. – № 62. – С. 186–193.
1. Череп А. В. Управління витратами суб'єктів господарювання: монографія у 2 ч.: Монографія. / Череп А. В. – 2-ге вид. – Харків : ІНЖЕК, 2007. – 360 с.
2. Партин Г. О. Управління витратами підпри-

емства: концептуальні засади, методи та інструментарій : монографія / Г. О. Партин. – Київ : УБС НБУ, 2008. – 219 с.

3. Ясінська А. І. Сутність управління витратами на вітчизняних підприємствах [Електронний ресурс] / А. І. Ясінська // Національний університет «Львівська політехніка». – 2007. – Режим доступу: <http://vlp.com.ua/files/54.pdf>.

5. Колодяжна К. А. Управління оборотними активами і їхня роль в діяльності підприємств / К. А. Колодяжна // Торгівля і ринок України – 2009. – Т. 2. – С. 76–82.

6. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства : [навч. посіб. за заг. редакцією П. В. Круш, О. В. Клименко, В. О. Гулевич]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 189 с.

7. Пельтек Л. В. Методологічні аспекти формування системи управління оборотними активами підприємства / Л. В. Пельтек., С. М. Писаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2013. – № 1(5). – С. 43–49.

8. Римарчук А. М. Економічна сутність оборотних активів та їх класифікація / А. М. Римарчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №7 (110). – С. 64–70.

9. Філатова Н. М. Особливості управління оборотними коштами підприємства в сучасних умовах господарювання / Н. М. Філатова // Регіональна науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу, співробітників та студентів університету. – Вінниця. – 2012. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/allvntu/2012/inmen/txt/filatova.pdf>.

НАПРАВЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ОБОРОТНЫМИ АКТИВАМИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Ю. В. Дубей, к. э. н., преподаватель, ГВУЗ «Национальный горный университет»

Разработана концепция управления оборотными активами на основе перехода финансового капитала в оборотный капитал и, наоборот, при изменении экономической конъюнктуры предприятия. Для реализации концепции разработана методика системного планирования, учета и контроллинга, в рамках которой предложены условия и критерии для обоснования и выбора метода нормирования оборотных средств. Разработан критерий выбора метода нормирования оборотных средств для обоснования последовательности перехода. В качестве критерия принята рентабельность продаж: на низкорентабельных предприятиях рекомендуется метод прямого счета по всем элементам оборотных средств; на предприятиях со средней рентабельностью дифференцируются элементы оборотных средств от объема производства; на высокорентабельных предприятиях рекомендуется линейный рост оборотных средств с ростом объемов производства.

Ключевые слова: оборотные активы, оборотный капитал, уровень управления, операционный цикл, финансовый цикл, методы нормирования, учетная политика, трансформация.

DIRECTIONS OF EFFICIENT MANAGEMENT OF CURRENT ASSETS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Yu. V. Dubiei, Ph. D (Econ.), Lecturer, SHEI «National Mining University»

The concept of current assets management is developed on the basis of the transition of financial capital into working capital and, conversely, when the economic conjuncture of an enterprise changes. To implement the concept, a methodology for system planning, accounting and controlling has been developed, within which conditions and criteria are proposed to justify and select a method for rationing current assets. A criterion for choosing a method for rationing current assets to justify the transition sequence has been developed. As a criterion, the profitability of sales is accepted: in low-profit enterprises, it is recommended to use the direct invoice method for all elements of working capital; at enterprises with an average profitability, the elements of working capital are differentiated from the volume of production; at highly profitable enterprises it is recommended that the linear growth of working capital be increased with the growth of production volumes.

Keywords: current assets, working capital, management level, operational cycle, financial cycle, methods of rationing, accounting policy, transformation.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Швецом В. Я.

Надійшла до редакції 13.01.2018.